

TARİHSEL SOSYOLOJİ

Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar

Derleyenler

Ferdan Ergut - Ayşen Uysal

dipnot Yayınları

Teşekkür

Elinizde tuttuğunuz kitap, Tarih Vakfı'nın 26-28 Ekim 2005 tarihleri arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde düzenlediği 5. Uluslararası Tarih Kongresi'nin tebliğlerinden oluşmaktadır. Kongre'nin düzenlenmesinde en önemli maddi desteği TÜBİTAK'tan aldık. TÜBİTAK dışında, Fransız Büyükelçiliği, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve ODTÜ'nün de çeşitli düzeylerde katkıları oldu. Adı geçen dört kuruma da teşekkür ediyoruz.

Kitabımızı Mete Tuncay'a ithaf ettik. Tarih Vakfı kurucu ve yönetim kurulu üyesi hocamızın 70. yaşım geçen yıl kutlamıştık. Türkiye'nin yüzakı birçok aydının emeği ile yaşayan ve üreten Tarih Vakfı'na en uzun süreli karşılıksız emek verenler arasında hiç şüphesiz onun adı hep anılacak. Yazdıkları (ve yazacaklarıyla) Türkiye'de tarihçi olmanın sosyal bilimlerden uzak yaşamak olmadığının en parlak örneklerini veren Mete Hocaya saygımızı bir tarihsel sosyoloji kitabıyla göstermekten daha uygunu ne olabilirdi?

Mete Tuncay'a

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	9
Mete Tuncay	
Tarihsel Sosyoloji ne Yapar? Nasıl Yapar?.....	13
Ferdan Ergut & Ayşen Uysal	
1. Bölüm	
DEVLET VE TOPLUM	
Anglo-Sakson Modeli Niçin İstisnadır?.....	39
Çağlar Keyder	
Hukuk, Piyasa, Siyaset Üçleminin Yeniden Düşünülmesi ve Bir Liberalizm Eleştirisi.....	57
Huricihan İslamoğlu	
Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kemalist Türkiye'ye Geçişi Anlamada Anahtar Olabilir mi?.....	79
François Georgeon	
<i>Model-Bağımlı Modernleşme Üzerine Kavramsal Bir Deneme: Seçkinler Ve Osmanlı-Türk Modernliğinin Bilişsel Kurumsal Repertuarı.....</i>	91
Fethi Açıkel	
Sosyal Kontrol Sistemleri: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda "Devlet-Toplum" İlişkileri.....	131
Yonca Koksall	

Osmanlı'da Devlet-Toplum İlişisini Polis ve Polislik
Pratikleri Üzerinden Düşünmek.....168
Ferdan Ergut

Tarih ve Sosyal Bilimlerin Etkileşimi Çerçevesinde Savaş
Yeniden Okumak: Birinci Dünya Savaşı Tarihçiliğinde
Fransa Örneği.....195
Alexandre Toumarkine

2. Bölüm

TOPLUMSAL HAREKETLER VE SİYASAL MÜCADELELER

Kolektif Eylem Repertuvarlarına
Eleştirel Dönüş (18. - 21. Yüzyıl).....211
Michel Offerle

Devrimci Terörizmi Anlamak.....251
Jeff Goodwin

"Oy Sandıklarını Korumak" 1990'lı Yıllarda
Seçim Hilelerine Karşı Hareketler.....295
Hélène Combes

Yersiz Bir Tarihsel Yakınlaşmanın Epistemolojik
Verimliliği Üzerine: Guillotın Dilekçesi ve
Bir Protesto Biçimi Konusunda Öğrettikleri.....333
Jean-Gabriel Contamin

Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde
Tarihsel Süreklilik Ve Kopuş.....375
Ayşen Uysal

Çağdaş Fas'ta Militan Hareketlere Süreçsel
Bir Yaklaşım İçin Öneriler.....409
Monuiâ Bennani-Chraïbi

Yazarlar Hakkında.....435

SUNUŞ

Mete Tuncay*

Tarih Vakfı Dzenleme Komitesi adına hepinize Tarihsel Sosyoloji Kongresine hoŐ geldiniz diyorum. Konu hakkındaki bilgimden çok, yaŐıma hürmeten bu açıŐ konuŐmasını yapma onurunun bana verildiğini sanıyorum.

BaŐlarken, entelektüel özgemiŐimi çok kısaca özetlememe müsaade edin lütfen. Bundan yaklaşık elli yıl önce Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden biraz hukuk, biraz ekonomi, biraz sosyoloji ve tarih öğrenerek, sonuçta "her-Őeyden anlayan ama hiçbirinin uzmanı olmayan" bir Őekilde mezun oldum. Yine de çok yararlı bir harman oldu. Daha sonra Siyasal Teoriler kürsüsünde asistan oldum. İzleyen yıllarda, biri Türkiye'de solun ilk dönemleri, diğeri de 1920'lerde tek parti yönetiminin kurulması üzerine iki monografi yazdım.

Gençlik yularımda genel felsefe ve felsefe tarihi ile de ilgilendim. Özellikle toplumsal deĐiŐimi algılamaya dönük modeller kurmaya çalıŐan felsefe akımlarına ilgi duydum. EŐitlikçi ve özgürlükçü taleplerini bir program dahilinde uygulamaya sokmak adına iktisadi, sosyolojik ve tarihsel perspektifleri bütün-

* Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü, Prof. Dr

leştiren Marksist sentezi takdir ettim. Benim anladığım biçimiyle tarih, bize geçmişteki olayların eleştirel ve nesnel tanımlarını vermelidir; fakat bunu yaparken basit anlatıların ötesine geçerek önemli değişimleri - özellikle toplumsal formasyonların gelişim sürecindeki aşamaları - kavrayabilmek açısından düzenlilikleri belirleyerek ortaya çıkarması gerekir.

Şu anda İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde "Karşılaştırmalı Toplumsal Yapılar" adıyla iki dönendik bir ders okutuyorum. (Anladığım kadarıyla çağdaş sosyolojide "yapı" kavramı daha özgül bir şeyi ima ediyor; ama yine de "formasyon" sözcüğünü kullanmak istemedim). Birinci dönemde, Stalin'in kaba beş aşama formülasyonu ile başlayarak Marksist gelişme teorileri üzerinde duruyoruz. Daha sonra Perry Anderson, Igor Di-anhoff (*Tarihin Yörüngeleri* adlı kitabını Türkçe'ye çevirmiştim), E. P. Thompson, Eric Hobsbawm, Andre Gunder Frank ve Immanuel Wallerstein gibi daha rafine örneklerle devam ediyoruz. Bunların içinde Marksizmin basit bir iktisadi indirgemecilik olmadığını savunan E. P. Thompson'a özellikle ilgi duyuyorum; kendisi bir Marksist olarak "insanların sadece nerelerden geçindiklerini değil; nasıl yaşadıklarını" merak ettiğini söylüyor.

İkinci dönemde daha çok Max Weber'den etkilendiği söylenebilecek çalışmaları değerlendiriyoruz. Elbette bunun çok açık bir ayrım olmadığını farkındayız. Annalciler March Bloch ve Fernand Braudel ile başlıyoruz ve Charles Tilly, Karl Polanyi, Barrington Moore Jr. ve Michael Mann ile devam ediyoruz. İzlenimim odur ki, makro-tarihsel teoriler, Danilevsky, Spengler, Toynbee tarzındaki tarih felsefelerinin yerini almış durumdadılar.

Bütün bu teorileri "tarihsel sosyoloji" olarak mı, yoksa toplumsal tarihten farklı olarak "sosyolojik tarih" olarak mı adlandırmalıyız? Her ne kadar ilk söyleyiş biçimi yerleşmiş olsa da ben ikincisini tercih ediyordum. Bunların temel amacı, sosyolojik bir yaklaşımdan beklenebileceği gibi bize bir "açıklama" mı sunmaktır? Kanımca, açıklayabilen bir disiplin aynı zamanda geleceği tahmin de edebilir. Oysa söz konusu teorilerin böyle bir iddia taşıdıkları hayli şüphelidir. Onların amacının daha çok, bir dizi olayı "anlayabilmek" adına "yorumlamak" olduğu anlaşılıyor, ki bu da ancak tarihsel bir yaklaşımla mümkündür. Yine de literatürü taradığımda "sosyolojik tarih" teriminin teoloji, fizik gibi alanlardaki belirli çalışmalar için kullanıldığını fark ettim. Üstelik şöyle bir başlıkla karşılaştığımda terim değişikliği önerimde ısrarcı olmaktan vazgeçtim: "İfrazat Deneyiminin Sosyolojik Tarihi: Bağırsak Boşaltma Davranışları ve Tuvalet Malzemeleri Teknolojileri" Yukarıda sözünü ettiğim bütün bu Tarihsel Sosyoloji teorilerinin ortak nitelikleri nedir? Yanıtlanması hiç de kolay değil! Öncelikle hepsi Makro Tarihle ilgileniyorlar. Büyük bir çoğunluğu yetkin monografilerdeki tarihsel malzemeyi kullanarak ikincil kaynakların analizlerine dayanıyorlar. Büyük çoğunluğu, evrensel modeller inşa edebilmek adına karşılaştırmalı analiz yapıyorlar - fakat bilinen zorluklar nedeniyle kendilerini Avrupa veya Batı deneyimleriyle sınırılıyorlar. Hepsi, özcülükten ve kurdukları modelleri gerçekte olup bitenlerin yerine ikame etme yanlışından bilinçli bir biçimde uzak duruyorlar. Bir çoğu, Weberei tahakküm biçimlerine dayalı analizlerle Marksist üretim biçimlerine dayalı analizler arasındaki gerilimi, değişen başarı dereceleriyle de olsa çözmeye çalışıyor.

Öğrencilerin bu tarz teorik çalışmalarla tanışıklık peydah etmelerinin doğuracağı avantajlar konusunda bazı görüşlerimi paylaşmak isterim. Öncelikle, "Tarihin Yasaları" denen şeyi bir metafor olarak algılamayı öğreneceklerdir. Geçmiş deneyimlerdeki düzenlilikler ortaya konulabilirse de, bunların birbirlerine deterministik nedensel zincirlerle bağlı oldukları kolaylıkla iddia edilemez. Aslında her tarihsel momentte, bir dizi - zorunlu veya muhtemel olmayan - rastlantısal alternatifler mevcuttur. Bazı karmaşık koşullara bağlı olarak bu alternatiflerden sadece biri gerçekleşir. Dolayısıyla tarih öğrencileri karşılaştırmalar yoluyla, ilk bakışta neredeyse kaotik görünen olay kümelerinin ardışıklığına bir anlam vermeyi öğreneceklerdir.

Tarihsel Sosyoloji çalışmalarının sadece makro-evrensel projelerden ibaret olmadığını, bu kongreye sunulacak tebliğlerin başlıklarından da anlaşılacağı üzere, belirli bir bağlamda gerçekleşen devrimler, bazı toplumsal ve siyasal kurumlar ya da moderniteye ilişkin kavramlar gibi birbirinden farklı tekil konular da kapsadığının farkındayım. Son tahlilde bütün bu çabalar karşılaştırmalı analizlere başvuruyorlar ve daha önceleri sadece sosyoloji, siyaset bilimi ya da iktisat disiplinlerinin kendilerine özgü olduğu düşünülen yaklaşımlarını birbirlerine eklemlemeye çalışıyorlar.

Sözlerime burada son verirken bu kongreyi düzenleyen Tarih Vakfı na ve kongreyi destekleyen TÜBİTAK ve ODTÜ Rektörlüğü'ne teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Üretken tartışmaların ortaya çıkacağını düşündüğüm kongreye başarılar diliyorum.

İngilizce'den Çeviren
Ferdan Ergut